

Nr 95

Av herr Gustafsson i Borås m. fl., om ökat samhällsstöd åt kvinnor i abortsituation.

(Lika lydande med motion nr 112 i Första kammaren)

Abortproblemet har under det gångna året på nytt aktualiserats, dels genom motioner i riksdagen, dels genom att läkare tagit till orda i press och i Radio-TV. Debatten har för många människor på grund av en nära nog till det yttersta driven realism inneburit något av en chock. Frihet till abort, för den som så önskar, torde ha få, om ens någon, förespråkare bland personer i ansvars- eller beslutandeställning i samhället. Någon form av kontroll synes alla hävda även om meningarna om den nu gällande abortlagens riktighet i alla avseenden ställes under debatt. Kravet på fullständig och ohämmad frihet för den enskilde att bestämma över liv eller död vad det gäller foster kan inte godkännas vare sig från etiska, religiösa, medicinska eller sociala utgångspunkter. Abortdebatten har varit och är fortfarande på många punkter oklar och förvirrande. En av de viktigaste debattpunkterna är fortfarande frågan om man kan dra en gräns för när rätten till mänsklig okränkbarhet gäller. När skall ett foster betraktas som individ? Biologerna synes i stort sett vara ense om att en individ är för handen redan på ett mycket tidigt stadium. »Vi vet nu, att människan redan från början, då hon endast är ett tre millimeter långt embryo, har ett eget hjärta, som pumpar hennes eget blod genom hennes ådror, vilka är skilda från moderns. En människovarelse har börjat leva sitt eget liv. Ett avsiktligt avbrytande av havandeskapet är liktydigt med ett avsiktligt dödande av en mänsklig varelse.» (Ivar Broman.) »Det lilla människoembryots hjärta har funnit sin rytm i slutet av 4:e veckan och slår sina 65 slag i minuten.» Vi hänvisar till Geraldine Lux Flanagans bok, »Livets första 9 månader». Den biologiska vetenskapen kan alltså inte godkänna en lösning av abortproblemet genom att rekommendera ett abortingrepp till en tidigare tidpunkt. En abortpolitik efter de linjerna skulle, säger man, »vara att våldföra sig på biologiska självklarheter».

Andra har framfört vad man kunde kalla en kompromisshypotes. Den innebär att ett foster må betraktas som individ »när det i moderns begreppsvärld är ett barn, när hon 'är med barn'». Man försöker alltså här göra en skillnad mellan ett biologiskt faktum och moderns upplevelse av detta. Diskussionen gäller möjligheten att göra en skillnad mellan ett anatomisk-

1 — Bihang till riksdagens protokoll 1965. 4 saml. Nr 95—97

fysiologiskt konstaterande och ett psykologiskt fastställande av när ett havandeskap föreligger. Det senare skulle vara fallet, när det hos en individs upplevelse och beteende har utvecklats ett förhållande till barnet. Ett sådant förhållande menar man uppstår så snart fosterrörelser sker, varför abort bör utföras tidigt. (Dr Cl. A. Craford och dr Hans-Jürgen Pfistner.) Socialmedicinsk tidskrift avvisar i sina kommentarer varje möjlighet att dra någon annan gräns än den rent biologiska. Man framhåller att utvecklingen från livets början till livets slut är kontinuerlig, födelsen är bara en miljöförändring.

I kravet på fri abort underkänner man radikalt alla resonemang av detta slag. Fostret anses så intimt bundet till modern att det är svårt att »konstatera och motivera en det tillkommande självständig rätt gentemot henne». Därmed har man gett en motivering varför abort bör betraktas som en den enskilde individens ensak och som en »fas av den mänskliga rättigheten frihet». Då fränkännes fostret all självständighet, varje slag av individualitet. Denna syn på relationen moder—foster kan omöjligen anse att en abort på moderns initiativ skulle vara ett avsteg från principen om människolivets helgd. Det gäller att lösa all den problematik som ingår i abortfrågan genom att avskaffa en lag som till viss grad även hävdar fostrets rätt. Slutsatsen blir att gränsen för rätten till mänsklig okränkbarhet endast kan sättas vid födelsen eller bestämmas av praktisk-medicinska skäl. En tidsgräns kan dock vara lämplig »inte på grund av att fostret då skulle vara mer människa än tidigare eller något dylikt utan av praktiska och medicinska skäl».

Av det ovan sagda framgår att problemet inte kan begränsas vare sig till barnet eller modern, utan i det ingår även äktenskapssynen och i särskild grad den sociala situationen.

En abortläkare med 16 års erfarenhet har hävdad i pressdebatten: »Fick den enskilda människan rätt att bestämma i frågan abort eller inte, skulle en av konsekvenserna bli, att kvinnans situation förvärrades. Barnafadern skulle i många fall utnyttja den fria aborträtten och driva modern till abort för att själv slippa ifrån allt ansvar gentemot det väntade barnet. Min erfarenhet är att praktiskt ingen normal kvinna begär abort om mannen säger att han önskar att barnet skall födas.» (Dr Elisabet Sjövall.) Riksdagsledamoten fru Nancy Eriksson hävdade i samma tidning: »Att söka lösa abortproblemet genom att tillåta fria aborter vore ett fattigdomsbevis av ett modernt samhälle. I stället för att gå med på flera aborter borde samhället undanröja de sociala hinder som nu ofta driver en kvinna till detta förtvivlade steg.»

Enligt min mening föres resonemanget här in på områden och vägar som är svårt försummade, men framkomliga om man verkligen vill ge effektiv hjälp åt kvinnor i abortsituation. Rådgivningsbyråer och andra kurativa institutioner borde vara möjligt att inrätta i högre grad än som skett. Att

institutioner av detta slag är högst otillräckliga torde vara odiskutabelt, liksom att deras möjligheter att genom snabba punktinsatser hjälpa är alltför begränsade.

För att få en speciell och någorlunda allsidig belysning av just denna sida av abortproblemet kan följande av riksdagens upplysningstjänst inhämtade upplysningar redovisas.

Byråerna för stöd och rådgivning i abortförebyggande syfte är inrättade av landstingskommuner och städer utanför landsting, vilka uppstår statsbidrag till denna verksamhet. Under 1963 arbetade 20 abortbyråer, fördelade på 12 landstingskommuner och de tre större städerna. Hälften av landstingskommunerna bedrev detta år ingen abortförebyggande verksamhet i denna form.

Verksamheten på abortbyråerna leds av en läkare som biträdes av en eller flera kuratorer. Läkarens och kuratorernas uppgift är dels att utreda huruvida indikation för legal abort föreligger hos de hjälpsökande kvinnorna, dels att i abortförebyggande syfte bistå de hjälpsökande med råd och stöd av olika slag. Enligt gällande normalinstruktion skall kuratorn, där så befinner sig erforderligt:

1. lämna personlig hjälp och stöd till kvinnan i fråga;
2. bistå med förmedling av alla former av samhällshjälp;
3. i intimt samarbete med arbetsförmedlingstjänstemännen för partiellt arbetsföra och annan svårplacerad arbetskraft ge hjälp i fråga om anställning och arbete såväl före som efter förlossningen;
4. till hennes förfogande ställa särskilda medel samt tillgodose överhängande hjälpbehov i enlighet med anvisningar som utfärdats av medicinalstyrelsen.

Statsbidraget till den abortförebyggande verksamheten utgår enligt i författning (SFS 1945:863 med senare ändringar) närmare angivna grunder och uppgår för innevarande budgetår till 410 000 kr. (för 1963/64 var beloppet 390 000 och för 1962/63 370 000 kr.). Anslaget är uppdelat på tre delposter:

1. Anordnande och upprätthållande av verksamheten (220 000 kr.). Medelsanvisningen under denna punkt användes till bidrag till läkarens lön med 15 kr./mottagning och till kurators lön med 25 kr./mottagning samt till bidrag som delvis täcker kostnaden vid kurators hembesök.

2. Tillgodoseende av överhängande hjälpbehov hos kvinnor, som besöker kurator (160 000 kr.). Medelsbehovet har beräknats efter principen 30 kr. per nyinskriven.

3. Ersättning till vissa laboratorier för utförande av graviditetsreaktioner (30 000 kr.).

Någon samlad redovisning av de totala administrationskostnaderna för verksamheten föreligger ej. En mycket grov uppskattning på grundval av tillgängliga uppgifter leder till en årslönekostnad av ca 2 milj. kr., vartill kommer utgifter för material, lokalhyra och pensionering. Omkring 90 %

av administrationskostnaderna torde alltså bestridas med kommunala medel.

Ungefär hälften av huvudmännen anslår medel även till hjälpverksamhet i samband med rådgivningen. Tillsammans med gåvor från enskilda donatorer uppgick de 1962 totalt till ca 50 % av statsanslaget eller i medeltal 14 kr. per nyinskriven.

Medicinalstyrelsen har för budgetåret 1965/66 föreslagit att anslaget till abortförebyggande åtgärder ökas med 130 000 kr. Huvuddelen av ökningen, 115 000 kr., hänför sig till delposten »tillgodoseende av överhängande hjälpbehov hos kvinnor som besöker kurator». Härvid har anförts att statsbidraget per nyinskriven abortsökande bör ökas från nuvarande 30 kr. till 50 kr. I årets statsverksproposition tillstyrker emellertid inte departementschefen en större ökning av ifrågavarande delpost än 5 000 kr. Han anför därvid, att det enligt medicinalstyrelsen är angeläget att bidraget ökas men att ökningen — då stödet ofta torde ha socialhjälskaraktär — bör åstadkommas genom att kommunerna höjer sina bidrag.

Den av medicinalstyrelsen föreslagna bidragshöjningen är blygsam och innebär på intet sätt att det stödet blir tillräckligt dimensionerat. Då medicinalstyrelsens förslag dock medför en viss förbättring av stödet till abortsökande kvinnor bör enligt vår uppfattning ifrågavarande anslagspost höjas med det belopp medicinalstyrelsen föreslagit. Detta synes också väl stå i samklang med vad allmänna beredningsutskottet (nr 19/1964) anförde förra året:

Utskottet är ense med motionärerna om att samhället bör ha möjligheter att lämna effektiv hjälp till kvinnor som kommit i abortsituation. De åtgärder som kan vidtagas i sådant hjälpsyfte ankommer väsentligen på kommunerna, men det är angeläget att dessa erhåller verksamt stöd från statens sida.

För tillgodoseende av överhängande hjälpbehov hos de abortsökande har inom anslagsposten till abortförebyggande åtgärder under femte huvudtiteln beräknats ett belopp av 160 000 kr. Beräkningsgrunden har varit ett belopp av 30 kronor för varje vid rådgivningsbyråerna nyinskriven kvinna. Som framgår av medicinalstyrelsens yttrande har styrelsen för avsikt att i sina anslagsäskanden för budgetåret 1965/66 begära en avsevärd höjning av anslaget. Nästa års riksdag kommer således att få taga ställning till frågan om en förbättring av resurserna för detta ändamål.

I en rundfråga till samtliga abortbyråer har begärts uppgifter om bl. a. arbetssituationen och behovet av ytterligare resurser såväl i fråga om personal som i fråga om möjligheter att ge de abortsökande personlig hjälp i olika avseenden. Alla de tillfrågade institutionerna har inkommit med svar å frågor som framstälts. Frågorna har berört viss statistik i fråga om antalet abortsökande år 1963. Hur många som mottagits av kurator + eller utan läkare och följderna av besöket i fråga om ansökan till medicinalstyrelsen med avstyrkan eller tillstyrkan av läkare? Hur lång tid har 1963

ägnats åt verksamheten av läkare och kurator? Är nuvarande resurser tillräckliga för nuet och den närmaste framtiden? Hur mycket har under året utbetalats för att tillgodose abortsökandes hjälpbehov och hur stor del av beloppet har bestritts av enskilda gåvomedel? Om verksamheten lider brist på medel, hur mycket skulle behövas för att täcka ett faktiskt behov när det gäller såväl de akuta situationerna som stöd till psykisk och social rehabilitering? De flesta frågorna har åtföljts av detaljfrågor för att få en klar bild av nuvarande arbete och svårigheter samt en bild av det under den närmaste tiden motsedda behovet. (Se bilaga.)

Av särskilt intresse i redovisningen är jämförelsen mellan antalet abortsökande och antalet genom byråer ingivna abortansökningar, vilket kan anses ge ett visst mått på hur »effektiv» den abortförebyggande verksamheten varit under ett år.

Genomsnittligt för samtliga byråer är det 60,6 % av samtliga besökande som fullföljer med abortansökan. Variationen byråerna emellan är emellertid mycket stor. Vid byrån i Nyköping t. ex. ligger siffran på 93,1 % medan Motala har en så låg siffra som 8,2 %. Utan att ingå på någon närmare analys av detta förhållande må som tänkbara orsaker nämnas följande. Siffrorna är i vissa fall så små att statistiska missvisningar är möjliga. Det kan föreligga en viss variation mellan byråerna med avseende på de besökandes sociala och ekonomiska situation (t. ex. motsats mellan storstads- och landsbygdsklientel eller mellan områden med olika kyrklig aktivitet). Den väsentligaste orsaksfaktorn torde dock vara kuratorns och läkarens personliga insatser och de möjligheter som byrån har att ge ekonomiskt och annat stöd åt de abortsökande. Vissa särskilt låga relativa ansökningssiffror kan antagas återspegla en restriktiv inställning till aborter hos vederbörande läkare och därmed sammanhängande behandling av klientelet, liksom en friare inställning kan ge utslag i statistik.

Tillgången på personal anses tillräcklig endast vid en fjärdedel av byråerna. Talesmännen för de övriga framhåller med större eller mindre skärpa och eftertryck att arbetsbördan kräver en utökning av mottagnings- och anställningstiderna och anställning av framför allt flera kuratorer. Man framhåller det orimliga i att en person dagar, veckor, månader i följd skall syssla från morgon till kväll med dessa psykiskt utomordentligt påfrestande och intrikata problem. En avlösning är nödvändig efter viss tid. I genomsnitt anses en förstärkning av resurserna med ca 50 % behövlig. En synnerligen betänklig följd av personalbristen är förlängningen av väntetiderna som på visst håll kunnat uppgå till 4—5 och ända till 6 veckor. Man kan väl tänka sig vilka initiativ en förtvivlad kvinna frestas att taga under den tiden.

Klinisk prövning och eftervård blir även lidande på personalbristen. I svaret från Stockholms stads abortbyrå understrykes: »Förutsättningen för att de abortsökande skall kunna på ett konstruktivt sätt få nytta av de materiella stödåtgärderna är dock det personliga stödet. De personella resur-

serna vid mentalvårdsbyrån och abortrådgivningsbyråerna över huvud taget måste förstärkas för att efterkontakten skall kunna skötas tillfredsställande.»

Tillgången på medel för tillgodoseende av akuta hjälpbehov varierar med hänsyn till huvudmännens villighet att ge anslag för detta ändamål. Behovet är också olika stort vid olika byråer beroende på regionala variationer i det hjälpsökande klienteletts sammansättning. I svaret från abortbyrån i Boden t. ex. pekas på kategorien »utsläpad moder» med täta nedkomster och stora barnkullar, i fråga om vilken ett betydligt större ekonomiskt stöd än vad som normalt kan medges vore önskvärt. I allmänhet framhålles att byråerna borde få större möjlighet att anpassa hjälpen efter behovet i det enskilda fallet. Någon av de tillfrågade anser att det ekonomiska stöd som nu står till förfogande i akuta fall nära nog har en symbolisk karaktär, hälften säger bestämt ifrån att beloppen är otillräckliga, andra önskar en fördubbling eller en tredubbling. Man hävdar även att hjälp till bättre bostad och hemhjälp vore den bästa hjälpen. En ordentlig ekonomisk hjälp under längre tid skulle vara av stort värde framhålles från många kuratorer. Hemhjälp och en tids fri vistelse på vilohem skulle hjälpa i många fall.

Genomgående framhålles alltså att ekonomiska trångmål i många fall är en väsentlig faktor i abortmotiven. Tillgängliga medel kan inte häva alla akuta bristsituationer. Vid sidan av de ekonomiska bekymren framstår den ofta dominerande bostadsfrågan. Andra sociala hjälpmöjligheter anmäler sig: daghemsplatser, familjedaghem, speciella daghem för skiftarbetande mödrar, barnvänliga arbetsplatser och vilohem för mödrar med barn under skolåldern etc. Det framgår av svaren från abortbyråerna att behovet av ett mera konkret och långsiktigt stöd är minst lika nödvändigt i en abortsituation som tillfällig hjälp. Den abortsökande borde kunna anvisas plats på eftervårds- eller vilohem under den första tiden efter nedkomst (här hänvisas till dansk förebild).

Det måste vara en angelägenhet av första ordningen att samhället vidtar sådana sociala åtgärder, att ingen kvinna på grund av ekonomisk misär frestas till abort. Anslag för att komma till rätta med denna del av abortproblematiken är ett väl använt kapital. Samhället måste allvarigare än förr gå i författning om att skapa sådana villkor för kvinnor i abortsituation att barnet som är på väg inte förvägras den enda rätt det har, rätten till liv. Ansvaret ligger i detta fall i våra händer. De åtgärder som är möjliga får inte utebli, hjälpsökande kvinnor får inte mötas med: Våra ekonomiska resurser tillåter inte en större hjälp.

Av ovanstående redogörelse framgår klart att samhällets stöd till abortsökande kvinnor är i hög grad otillfredsställande.

En snar och kraftig förbättring av särskilt det ekonomiska stödet är angelägen. Som i motionen framhållits måste emellertid även andra stödfor-

mer i detta sammanhang beaktas. För detta ändamål bör enligt vår mening en särskild utredning tillsättas med uppgift att skyndsamt göra en samlad översyn av ifrågavarande problemkomplex samt framlägga förslag till väsentliga förbättringar av det nuvarande samhällseliga stödet till abortsökande kvinnor, vad gäller såväl ekonomiska som andra stödåtgärder. Att snabba åtgärder kommer till stånd på detta område liksom vikten av en översyn av hithörande problem underströks också av riksdagen då denna fråga förra året var uppe till behandling. Därvid anförde första lagutskottet (nr 48/1964) följande:

I motionerna har slutligen även samhällets sociala åtgärder till förmån för kvinnor i abortsituation berörts. Utskottet vill instämma i vad motionärerna anført om betydelsen av ifrågavarande åtgärder och vill understryka vikten av att den abortförebyggande verksamheten ägnas den största uppmärksamhet. Genom effektiv rådgivningsverksamhet samt ekonomiskt bistånd till de abortsökande torde i många fall abort kunna förhindras. Genom andra, mera allmänna sociala åtgärder torde även uppkomsten av abortsituationer kunna i viss mån förebyggas. Det synes därför angeläget att samhällsåtgärderna på förevarande områden så snabbt som möjligt utbygges och effektiviseras. Frågan om samhällets rådgivnings- och hjälpverksamhet för kvinnor i abortsituation har också i anledning av motioner till innevarande års riksdag aktualiserats. Riksdagen har i anslutning därtill i skrivelse till Kungl. Maj:t givit till känna vad vid utskottsbehandlingen av ärendet anförts om behovet av en effektivisering av ifrågavarande verksamheter. På grund härav och då det får förutsättas att de abortsökandes sociala och ekonomiska förhållanden blir föremål för undersökning i samband med den ovan berörda utredningen, finner utskottet ej skäl att i anledning av nu förevarande motioner närmare ingå på ifrågavarande spörsmål.

Den i första lagutskottets yttrande åsyftade utredningen är en förutsättningslös utredning rörande abortlagens tillämpning, vilkens tillsättande enligt vad utskottet inhämtat förbereddes inom justitiedepartementet.

Vidare förutsatte allmänna beredningsutskottet att behovet av en effektivisering av verksamheten för hjälp åt kvinnor i abortsituation skulle bli beaktat vid en av utskottet föreslagen allsidig översyn av kommunernas familjerådgivningsverksamhet.

Ingen av dessa utredningar synes — enligt från vederbörande departement inhämtade uppgifter — ännu ha tillsatts. Även mot bakgrund av förra årets riksdagsbeslut synes det alltså angeläget att en utredning tillsättes med uppgift att skyndsamt granska vilka åtgärder som måste vidtas för att få till stånd en effektivisering av samhällsåtgärderna till stöd för kvinnor i abortsituation.

Hemställan om anvisande av förslagsanslag göres i följdmotion. Med hänvisning till det ovan anförda hemställer vi,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om utredning med uppgift att skyndsamt vidtaga en

